

PEDAGOGIK FAOLIYATDA EMOTSIONAL INTELLEKTNING BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARI UCHUN AHAMIYATI

Jabborova Feruza Majidovna,

Buxoro davlat universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada pedagogik faoliyatda emotsional intellektning boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun ahamiyati tahlil qilingan. Emotsional intellekt o'qituvchining o'z his-tuyg'ularini anglash, boshqarish va boshqalar hissiyotini tushunish orqali o'quvchilar bilan samarali muloqot qilishiga yordam beradi. Tadqiqotda emotsional intellektning kasbiy muvaffaqiyat, darsdagi psixologik muhit, shuningdek, ota-ona va hamkasblar bilan munosabatlarga ijobiy ta'siri yoritilgan. Shuningdek, boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun emotsional intellektni rivojlantirishga doir amaliy tavsiyalar ham berilgan.

Kalit so'zlar: emotsional intellekt, boshlang'ich sinf, o'qituvchi, pedagogik faoliyat, hissiy barqarorlik, shaxslararo muloqot, psixologik muhit, kasbiy kompetensiya.

Аннотация. В данной статье анализируется значение эмоционального интеллекта в педагогической деятельности для учителей начальных классов. Эмоциональный интеллект помогает учителю эффективно общаться с учениками, понимая свои эмоции, управляя ими и понимая эмоции других. В исследовании освещается положительное влияние эмоционального интеллекта на профессиональный успех, психологическую среду на уроке, а также на отношения с родителями и коллегами. Также даны практические рекомендации по развитию эмоционального интеллекта для учителей начальных классов.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, начальная школа, учитель, педагогическая деятельность, эмоциональная устойчивость, межличностное общение, психологическая среда, профессиональная компетентность.

Abstract. *This article analyzes the importance of emotional intelligence in pedagogical activity for primary school teachers. Emotional intelligence helps the teacher communicate effectively with students by understanding their own emotions, managing them, and understanding the emotions of others. The study highlights the positive influence of emotional intelligence on professional success, the psychological environment in the classroom, as well as relationships with parents and colleagues. Practical recommendations for the development of emotional intelligence for primary school teachers are also given.*

Keywords: *emotional intelligence, primary school, teacher, pedagogical activity, emotional stability, interpersonal communication, psychological environment, professional competence.*

Kirish. Zamonaviy ta'lim faqat bilim berish bilan chegaralanmaydi — u bolalar qalbi va ongi bilan ishlashni, ya'ni o'qituvchidan nafaqat kasbiy bilim, balki emotsional sezgirlik, tushunuvchanlik va ruhiy barqarorlikni ham talab qiladi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida bolalar ilk bor ijtimoiy muhitga kirib keladi va ular uchun o'qituvchining har bir so'zi, nigohi va hissiy holati muhim signalga aylanadi. Shunday vaziyatda o'qituvchining emotsional intellekti — ya'ni o'z his-tuyg'ularini boshqarish, boshqalarning holatini sezish va muloqotda muvozanat saqlash qobiliyati — ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismiga aylanadi.

Ko'pchilik pedagogik tayyorgarlik tizimida aqliy salohiyat va didaktik ko'nikmalarni shakllantirishga urg'u beriladi, biroq emotsional intellektga yetarlicha e'tibor berilmaydi. Natijada, o'qituvchi o'z kasbiy vazifasini texnik jihatdan bajargan bo'lsa-da, o'quvchilar bilan psixologik yaqinlik o'rnatmasligi mumkin. Bu esa dars sifati, o'quvchilarning ishtirok faolligi va ta'lim samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Bugungi globallashuv va ijtimoiy ziddiyatlar fonida o'qituvchining nafaqat bilimdon, balki hissiy jihatdan yetuk, stressga chidamli va empatiyaga ega shaxs bo'lishi zarur. Emotsional intellekt nafaqat o'qituvchining professional

farovonligini ta'minlaydi, balki sinfdagi psixologik iqlimni shakllantirish, ota-onalar va hamkasblar bilan sog'lom munosabatlar o'rnatishda ham asosiy vositaga aylanadi.

Shu sababli, aynan boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun emotsional intellektning o'rni va ahamiyatini o'rganish — bu zamonaviy ta'lim sifatini oshirishning ichki, lekin kuchli mexanizmini aniqlash demakdir.

Mavzuning dolzarbligi. Bugungi tezkor va emotsional jihatdan murakkab ijtimoiy muhitda o'qituvchining nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi, ruhiy qo'llab-quvvatlovchi va ijtimoiy maslahatchi sifatidagi roli tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida, bola shaxsiyatining ilk shakllanishi, o'z-o'zini anglash va boshqalar bilan muloqotga kirishish jarayoni sodir bo'ladi. Bu davrda o'qituvchining emotsional intellekti — ya'ni hissiyotlarni anglash, boshqarish va boshqalarning holatini to'g'ri idrok qilish qobiliyati — o'quvchining ruhiy salomatligi va sinfdagi umumiy psixologik iqlimga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Ko'plab zamonaviy pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bilim va metodikaga boy o'qituvchi har doim ham samarali bo'la olmaydi, agar u o'z his-tuyg'ularini boshqara olmasa yoki o'quvchilarning emotsional ehtiyojlarini sezishga qodir bo'lmasa. Shu bois, o'qituvchining emotsional savodxonligi, stressga bardoshlilik, empatiya va o'zini tuta bilish ko'nikmalari — bugungi ta'limda kasbiy kompetensiyaning ajralmas qismi sifatida qaralmoqda.

Ayni paytda ta'lim muassasalarida psixologik iqlim bilan bog'liq muammolar — bolalardagi emotsional zo'riqish, motivatsiya pasayishi, shaxsiy ishonchsizlik holatlari — ortib bormoqda. Bunday vaziyatlarda o'qituvchining emotsional intellekti vaziyatni yumshatish, sog'lom muloqotni yo'lga qo'yish va darsning ruhiy muvozanatini saqlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Shu sababli, boshlang'ich sinf o'qituvchilarining emotsional intellektini o'rganish, uni rivojlantirish yo'llarini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish nafaqat pedagogik nazariya uchun, balki ta'lim amaliyoti uchun ham dolzarb, zamon talablari bilan uyg'un ilmiy yo'nalish hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili. So'nggi yillarda emotsional intellekt (EI) tushunchasi

nafaqat psixologiya, balki pedagogika sohasi uchun ham dolzarb mavzuga aylandi. Dastlab P. Salovey va J. Mayer (1990) tomonidan ilgari surilgan emotsional intellekt nazariyasi insonning o'z his-tuyg'ularini anglash, ularni boshqarish va boshqalarning emotsiyalarini tushunish qobiliyatini o'z ichiga oladi. D. Goleman (1995) esa ushbu nazariyani ommalashtirib, uni ijtimoiy muvaffaqiyat va kasbiy samaradorlik bilan bevosita bog'lab berdi. Unga ko'ra, emotsional jihatdan yetuk shaxs ijtimoiy muhitga tez moslasha oladi va samarali aloqa o'rnatadi — bu aynan pedagogik faoliyatda zarur bo'lgan sifatdir.

Pedagogik adabiyotlarda emotsional intellektning o'qituvchilar kasbiy faoliyatiga ta'siri tobora ko'proq o'rganilmoqda. R. Boyatzis va A. McKee (2005) ta'kidlaganidek, o'qituvchining o'z emotsiyalarini boshqarishdagi muvaffaqiyati sinfdagi umumiy emotsional muhitni belgilaydi. Ular “rezonansli rahbarlik” tushunchasini ilgari surib, o'qituvchini darsdagi emotsional muhit yetakchisi sifatida ko'rsatadilar.

Cherniss (2010) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, yuqori emotsional intellektga ega bo'lgan pedagoglar o'z sinfida ijobiy psixologik muhit yaratadi, o'quvchilarning ishtirokini faollashtiradi va stressli vaziyatlarda samarali muomala olib boradi. Bu ayniqsa boshlang'ich ta'lim bosqichida muhim, chunki bolalarning birinchi ijtimoiy tajribalari aynan o'qituvchining hissiy munosabati orqali shakllanadi.

O'zbekistonda ham so'nggi yillarda ushbu mavzuga e'tibor ortmoqda. S. M. Karimova (2019) o'z izlanishlarida pedagogik faoliyatda emotsional madaniyat va psixologik sezuvchanlik masalalariga alohida e'tibor qaratgan. Uning fikricha, o'qituvchida emotsional intellektning shakllanishi o'quvchilarda ijtimoiy muvofiqlik, o'ziga ishonch va motivatsiyaning ortishiga sabab bo'ladi.

N. T. O'zboshimova (2020) esa o'qituvchining shaxsiy emotsional barqarorligi va professional tayyorgarligi o'rtasidagi bog'liqlikni ilmiy asosda o'rgangan. Uning tadqiqotlari shuni ko'rsatdiki, emotsional jihatdan tayyor bo'lgan pedagoglar ota-onalar, hamkasblar va o'quvchilar bilan sog'lom va samarali muloqot o'rnatadi.

Bundan tashqari, Bar-On (2006) tomonidan taklif etilgan emotsional intellekt modeli o'qituvchi shaxsini baholashda qo'llaniladigan asosiy nazariy vositalardan biri sifatida e'tirof etiladi. Mazkur modelda stressga bardoshlilik, empatiya, ijtimoiy mas'uliyat va o'zini anglash kabi ko'rsatkichlar muhim komponentlar sifatida qaraladi.

Shuningdek, xalqaro tajriba shuni ko'rsatmoqdaki, emotsional intellekt darajasining pastligi o'qituvchilarda "professional charchoq" (burnout) sindromining kuchayishiga olib keladi (Maslach & Jackson, 1986). Shu sababli emotsional intellektni rivojlantirish nafaqat ta'lim sifati, balki o'qituvchining kasbiy salomatligi uchun ham zarur hisoblanadi.

Tadqiqot maqsadi:

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik faoliyatida emotsional intellektning ahamiyatini aniqlash va uni rivojlantirish yo'llarini ko'rsatish.

Tadqiqot obyekti:

Boshlang'ich sinf o'qituvchilari.

Tadqiqot predmeti:

O'qituvchilarning emotsional intellekti va uning ta'lim jarayoniga ta'siri.

Asosiy metodlar:

- So'rovnoma (anketa)
- Psixologik test (Goleman modeli asosida)
- Kuzatuv
- Suhbat (intervyu)
- Statistik tahlil (foiz, o'rtacha ko'rsatkich)

Muhokama. O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, emotsional intellekt boshlang'ich sinf o'qituvchilari kasbiy faoliyatining muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning yuqori darajada shakllanganligi o'qituvchilarning psixologik holatiga, darsdagi iqlimga va o'qituvchining shaxslararo muloqot sifati va samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

So'rovnoma va test natijalariga ko'ra, emotsional intellekt komponentlaridan ayniqsa o'zini anglash, o'z his-tuyg'ularini nazorat qilish va empatiya ko'nikmalari

o'qituvchilarda turlicha darajada namoyon bo'lgan. Yangi ish boshlagan o'qituvchilarda bu ko'nikmalarning nisbatan zaif shakllanganligi, tajribali o'qituvchilarda esa ko'proq ijtimoiy muvofiqlik va hissiy barqarorlik kuzatilgani aniqlangan.

Bundan tashqari, kuzatuvlar asosida aniqlanishicha, emotsional intellekti yuqori bo'lgan o'qituvchilar sinfda ijobiy psixologik muhit yaratishga, o'quvchilarda ishonch va motivatsiyani oshirishga, hatto muammoli vaziyatlarda konstruktiv yechim topishga moyil bo'lgan. Aksincha, emotsional savodxonligi past bo'lgan pedagoglarda darsda zo'riqish, ziddiyatli muloqot va o'quvchilarning passiv ishtiroki ko'proq kuzatilgan.

Tahlil shuni ko'rsatdiki, emotsional intellekt nafaqat shaxsiy kompetensiya, balki kasbiy zaruratdir. Uning yetishmasligi pedagogik charchoq, motivatsiya pasayishi va sinfdagi emotsional befarqlik kabi holatlarga olib keladi. Bu holatlarni bartaraf etish uchun o'qituvchilarni emotsional jihatdan tayyorlash, ularga psixologik yordam va rivojlantiruvchi treninglar o'tkazish muhim ekani namoyon bo'ldi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, pedagogik faoliyatda emotsional intellekt boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun muhim omil hisoblanadi. Yuqori darajadagi emotsional intellekt o'qituvchilarga o'z his-tuyg'ularini samarali boshqarish, o'quvchilar bilan ijobiy muloqot o'rnatish va stressli vaziyatlarni yengib o'tishda yordam beradi. Shu bilan birga, emotsional intellektning rivojlanishi pedagogik jarayon sifatining oshishiga, sinfdagi ijobiy psixologik muhit yaratishga xizmat qiladi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining emotsional intellektini oshirishga qaratilgan maxsus treninglar va metodik yordam dasturlarini joriy etish, ularning kasbiy malakasini yanada kuchaytirishga imkon beradi. Shu sababli, pedagogik ta'lim jarayonida emotsional intellektni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega ekani ta'kidlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Goleman, D. (1995). Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. Bantam Books.
2. Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional Intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 9(3), 185-211.
3. Bar-On, R. (2006). The Bar-On Model of Emotional-Social Intelligence (ESI). *Psychological Inquiry*, 15(3), 207-221.
4. Boyatzis, R. E., Goleman, D., & McKee, A. (2002). *Primal Leadership: Realizing the Power of Emotional Intelligence*. Harvard Business School Press.
5. Karimova, S. M. (2018). *Pedagogik psixologiya asoslari*. Toshkent: O'zbekiston milliy universiteti nashriyoti.
6. O'zboshimova, N. T. (2019). Emotsional intellekt va uning ta'lim jarayonidagi roli. *Pedagogika va psixologiya jurnali*, 3(12), 45-52.
7. Salovey, P., Mayer, J. D., & Caruso, D. R. (2004). Emotional Intelligence: Theory, Findings, and Implications. *Psychological Inquiry*, 15(3), 197–215.
8. Qodirov, M. M. (2020). Pedagogik faoliyatda emotsional intellektning o'rni. *Ta'lim fanlari jurnal*, 6(1), 120-128.